

VII.

Geschiedenis van graaf otto II.

Ik wil u in dit en het volgende hoofdstuk de geschiedenis van twee Geldersche graven verhalen, namelijk van otto II en REINALD I. Deze beide mannen maakten zich hoogst verdienstelijk jegens Gelderland, welks grenzen zij uitgebreid hebben, terwijl het lot der inwoners door hen verbeterd is; ook baanden zij den weg tot de hooge eer en groote waardigheden, welke hunne opvolgers hier naderhand hebben bezeten. Bij het verhalen hunner geschiedenis zal ik u tevens op menige wetenswaardige bijzonderheid uit die vroegere dagen opmerkzaam maken.

Toen otto II zijnen vader als graaf van Gelre en Zutfen opvolgde, was hij nog zeer jong. Maar daar hij reeds van zijne vroegste jeugd af zich had toegelegd op alles, wat een jong edelman tot een kloek ridder en een verstandig vorst maken kon, was hij ook alle jonge lieden van zijnen leeftijd verre vooruit. Hij droeg den bijnaam van *den hinkende* of *met den paardenvoet*, maar wij lezen nergens, dat dit gebrek hem hinderlijk was. Integendeel, op de jacht, die toen in vreedstijd eene hoofdbezigheid van de Geldersche heeren uitmaakte, en bij alle

gevaarlijke avonturen was hij vooraan; op de steekspelen, die in zijnen tijd zeer in zwang waren, lichtte hij menigen ridder uit den zadel, en ieder benijdde den jongen Gelderschen graaf zijne kracht en vlugheid. De steekspelen waren ingesteld omstreeks het jaar 930 door HENDRIK *den Vogelaar*, een der uitstekendste keizers van Duitschland; zij waren zeer geschikt, om de jonge edelen van dien tijd reeds vroegtijdig aan het gemakkelijk en vaardig hanteeren der wapenen te gewennen. Meestal werden die steekspelen — ook tournooien genoemd — op het slotplein van een keizerlijk of graaflijk kasteel gehouden; de genoodigde ridders verschenen daar in hunne fraaiste wapenrusting, op hun beste strijdros, en meestal met een talrijk gevolg van edelknappen en bedienden. Hij, die het geluk had door kracht of behendigheid de meeste zijner tegenstanders uit den zadel te werpen of te ontwapenen, ontving dan de belooning zijner dapperheid uit de hand van de schoonste der aanwezige vrouwen. Deze speelden eene groote rol bij die feesten, en menig ridder liet zich liever dooden, dan de gunst zijner dame te verliezen, en een lafaard of iemand, die nog nimmer eenig schitterend wapenfeit had verricht, werd door haar niet aangezien. Ofschoon er strenge wetten voor de steekspelen bestonden, en niemand zijne tegenpartij met scherpe wapenen mocht bestrijden, zoo wijst ons toch de geschiedenis van ons vaderland menig voorbeeld aan, dat zulk een steekspel tot voorwendsel diende, om den een of ander, wien men vijandig was, van kant te helpen. Gelijk gij weet, zijn ook twee Hollandsche graven op zulk eene wijze omgekomen.

Ongeukkig moest onze graaf OTTO zijne uitstekende be-

kwaamheden het eerst ten toon spreiden in eenen onrechtvaardigen krijg. Aan de grenzen van Oost-Friesland bij de rivier de Wezer woonde een volk, de Stadingers genoemd. Het was eerst laat tot de kennis van het Christendom gekomen, en leefde nu onder zeer streng toezicht van eenige geestelijken, waaraan het zeer moeilijk zich gewennen kon. Ontevredenheid en oproer waren daarvan het gevolg; men weigerde levensmiddelen op te brengen voor de priesters, en toen eens eene aanzienlijke vrouw, in plaats van eene goede som, een zeer klein stukje geld gaf, zegt men, dat de priester, om haar de geringe gift te verwijten, haar dit geld op eene zeer onbeleefde wijze terug gaf. Hoe 't zij, het vuur der oneenigheid barstte los. De echtgenoot van die vrouw, hoogst verbolgen, doodde den priester; de andere geestelijken klaagden het gansche volk bij den paus van Rome aan, en het volk joeg, op zijne beurt, alle priesters ten lande uit, en mishandelde zelfs de bisschoppen en de gezanten, die door den paus waren afgezonden, om hen tot orde en rust te vermanen. Zeker was dit nu zeer verkeerd van hen gehandeld, en zij hadden er eene goede tuchtiging voor verdiend. Maar de straf, welke de paus voor hen uitdacht, was verschrikkelijk. Hij liet onverwijld eenen kruistocht tegen hen prediken, even als tegen de ongelooovige Heidenen en Turken. In die dagen meende men eene Gode welgevallige daad te doen, door zulke ongelooovige oproermakers of ketters zonder genade om te brengen, en men dacht er niet aan, dat het veel beter en christelijker was, hen door zachtheid tot berouw en beterschap te brengen. Al de naburige vorsten werden tot die taak opgeroepen, en de hertog van Brabant, de graven van Gelre, Holland en Kleef, ja zelfs eenige Vlaamsche edel-

lieden trokken te zamen tegen de Stadingers op. Deze waren daarop niet voorbereid; ook was dat groote, geoffende leger voor het ongeregelde hoopje volks veel te sterk, en nadat zij eenen tijdlang met grooten moed gevochten hadden, werden zij eindelijk geheel verslagen. De meesten werden onbarmhartig gedood of in de Wezer verdrinken; de overigen werden uit het land gejaagd, en moesten in ballingschap omzwerven.

Toen graaf OTTO in zijn land was terug gekeerd, begon hij zich ijverig toe te leggen op alles, wat het geluk en de welvaart van zijne onderdanen bevorderen kon. De graaflijke waardigheid was nu voor goed erfelijk geworden, en de graven waren in hun gebied bijna tot de volle landsheerlijke macht en hoogheid opgeklommen. De andere edelen, die hier te lande groote of kleine bezittingen hadden, waren niet rijk en machtig genoeg, om zich in deze onrustige tijden tegen hunne naburen te handhaven. Daarom droegen nu velen van deze hunne sloten en bezittingen op aan graaf OTTO, en ontvingen die dan van hem weder ter leen. Zij beloofden ook veelal, hunne sloten voor hem geopend te houden, opdat hij zich daarvan in oorlogstijd, tot aanval of verweering, als van zijne eigene, zou kunnen bedienen. Zoo stelden zij zich onder zijne heerschappij, en erkenden den Gelderschen graaf als hun opperheer. Ook jegens het overige deel van Gelderland's ingezetenen, maakte onze graaf zich bij uitstek verdienstelijk. Het volk was, zoo als gij reeds weet, buiten de edelen, verdeeld in vrijen en onvrijen of eigenhoorigen. Vele van die vrijen, onvermogen, om het geweld af te keeren, dat hun dikwijls in die onrustige tijden door meer aanzienlijke naburen aangedaan werd, sloten zich bij

den een of anderen machtigen heer aan, en werden zijne leen- en dienstmannen. Het duurde ook niet lang, of de graaf bemerkte, dat hij bij zijne oorlogen meer hulp noodig had, dan die vrije leen- en dienstmannen hem verschaffen konden; ook moest hij zich in de gelegenheid stellen, om deze in bedwang te houden. Toen begon hij aan slaven en eigenhoorigen, die op zijne domeingoederen woonden, de vrijheid te schenken. Zij kregen daardoor het recht, om voor zich zelve te arbeiden, en de overwinst van hunne verdiensten aan hunne kinderen na te laten, alsmede om de wapenen te dragen. Zoo konden zij nu den graaf dienen, niet alleen door voor hem te vechten, maar ook door hem, even als de andere vrijen, van tijd tot tijd vrijwillig met geld te ondersteunen. De graaf handelde daarin dus zeer verstandig; maar hij deed nog meer. — Hier en daar, rondom zijne sloten of rondom eene kerk, woonden vrijen en onvrijen in eenen bepaalden omtrek bij elkander. Op sommige plaatsen nu, waar dit het geval was, ontsloeg hij die lieden gezamenlijk van de ondergeschiktheid aan zijne ambtenaren, door wie zij vaak jammerlijk verdrukt werden, en gaf hun daarentegen het recht, om door eigen overheidspersonen of raden bestuurd te worden. Zoo ontstonden de steden, en de inwoners werden vrije burgers, die uit hun midden hunne rechters — die men schepenen noemde — mochten kiezen. De graaf stelde echter in zulk eene stad eenen ambtenaar aan, die zijne belangen waarnemen moest. Die ambtenaar heette schout. Aan de steden werden tegelijk nog andere aanzienlijke voorrechten geschonken. Op vele plaatsen langs de rivieren werden ten behoeve van den graaf zware

tolrechten geheven, waardoor de handel zeer gedrukt werd; van de betaling daarvan werden de burgers voor hunne schepen en koopgoederen geheel of gedeeltelijk vrijgesteld. Kooplieden uit andere plaatsen durfden zich nauwelijks vertoonen, omdat zij blootstonden aan allerlei mishandeling en willekeur, en zelfs voor de schulden of misdrijven van hunne landgenooten gevangen gezet konden worden. De steden kregen nu het voorrecht om week- en jaarmarkten te houden, gedurende welke de vreemdelingen er vrij mochten vertoeven, en veilig waren onder bescherming der openbare macht. Zij werden verder tegen vijandelijken aanval beveiligd door muren, wallen en poorten, voor welker onderhoud zij te zorgen hadden. Op die wijze nu werden Harderwijk, Arnhem, Lochem, Doesburg, Doetichem, Wageningen en meer andere plaatsen in Gelderland tot steden verheven. Wel is waar, weigerde de keizer, wien alleen het recht toekwam, om zulke aanzienlijke ontheffingen en vrijheden te verleenen, aanvaankelijk deze handelingen van otto te bekrachtigen; maar onze graven wisten zich als landvorsten tegen het hoofd van het Rijk te doen gelden, en onder otto's opvolger werden de stedelijke rechten en vrijheden werkelijk door den keizer bevestigd. — Aan otto intuschen komt de eer toe, dat hij door den genoemden maatregel den grond heeft gelegd voor de welvaart, welke vele steden naderhand bereikt hebben. Door vrijheden en rechten begunstigd, konden de nieuwe stedelingen eerlang hunnen handel meer en meer uitbreiden; zij zonden schepen naar Lubeck, Hamburg en de Oostzee, ook langs den Rijn naar Keulen en langs de Maas naar Luik, en het duurde niet lang, of de meeste Geldersche steden volgden het voor-

beeld van Tiel en Nijmegen, en traden tot het groote verbond der Hanzesteden toe. Weldra werden sommige dezer steden rijk en machtig, en begonnen de edelen ontzag voor haar te krijgen; niet zelden ontvingen zij geld van haar in leen, of sloten zij verbonden met haar, ja, burger van eene stad te heeten, werd al spoedig een eeretitel.

Behalve deze voordeelige beschikkingen voor de steden, droeg graaf OTTO ook zorg, dat de landbewoners niet meer zoo geplaagd en verdrukt werden, als vroeger het geval geweest was, en dat de landbouw onder hen op alle mogelijke wijzen bevorderd werd. Met een enkel woord heb ik u reeds verhaald, hoe hij zijn gebied vergrootte, daar vele ridders zich onder zijnen leenband begaven. Nog meer deed hij dit door aankoop van onderscheidene stukken lands van zijne naburen. Zoo kocht hij de heerlijkheid Kriekenbeek van den graaf van der Mark, verder Groenlo en Bredevoort, en later nog al de landen tusschen Beesd en Leerdam, en tusschen de Lek en de Linge gelegen; al dat land hechte hij aan Gelderland, waardoor dit gewest allengs die uitgestrektheid kreeg, welke het thans bezit. Maar de grootste aanwinst kreeg Gelderland onder graaf OTTO, toen hij de stad Nijmegen, met al het daartoe behoorende land van den Duitschen keizer kreeg. Het is de moeite wel waard, dat ik u eenigzins omstandig verhaale, hoe dat gebeurde.

In Duitschland zag het er in die tijden slecht uit, en er heerschten twist en tweedracht tusschen den paus en den keizer, en tusschen de keizers en hunne machtige leenmannen. Keizer FREDERIK II was door den paus en de meeste groote heeren van zijn rijk vervallen verklaard van

zijne waardigheid; in zijne plaats was HENDRIK, landgraaf van Thuringen, tot keizer verkozen. Deze stierf weldra, en daar men nu niet van zins was, den verdreven FREDERIK op den troon te herstellen, zoo moest men naar eenen anderen keizer omzien. Niemand scheen meer geschikt voor die betrekking, dan de wijze en dappere graaf OTTO II van Gelderland! Maar OTTO zelf dacht er anders over. Hij wilde liever graaf zijn over een klein maar gelukkig land, dan keizer over een groot rijk, waar hij nooit anders dan verdriet en oorlog te wachten had. Hij wees dus het vereerend aanbod van de hand. Om den pauselijken gezant toch niet onverrichter zake te laten heengaan, beval hij hem den jongen WILLEM II, graaf van Holland, in zijne plaats aan, als zijnde, volgens zijne meening, alleszins bekwaam, om keizer te worden. OTTO's raad werd opgevolgd, en WILLEM tot roomsch-koning ¹⁾ gekroond. WILLEM was pas twintig jaren oud, maar vol moed en vertrouwen op de hulp zijner vrienden. Gij weet, of hebt het zeker wel gelezen, hoe hij de rijksstad Aken heeft belegerd en veroverd. Graaf OTTO had hem daarbij krachtdadig geholpen; onder anderen leende hij hem 16000 mark zilver aan geld. Toen WILLEM nu roomsch-koning was, had hij hem dit gaarne teruggegeven, maar zulk eene groote som was in die dagen bezwaarlijk bij elkaar te krijgen. Hij vond er wat anders op. Hij gaf hem de stad en het Rijk van Nijmegen (zoo noemt men het omliggende land) tot onderpand, dat alles later eerlijk zou terugbetaald worden, zoodat graaf OTTO intusschen Nijmegen aan zijn

¹⁾ Aan de keizerlijke waardigheid ging altoos de krooning tot roomsch-koning vooraf.

gebied mocht hechten, en zich zelven als heer beschouwen van de stad en den burg en van alle daaronder behorende leen- en dienstmannen. Deze aanvaardde dan ook dadelijk het bezit van het een en ander, hoewel de burgers van Nijmegen niet bijzonder met den nieuwen meester waren ingenomen, omdat zij eigenlijk de partij van den verdreven keizer FREDERIK waren toegedaan. Zij verzoenden zich evenwel met graaf OTTO, mits hij hun dezelfde vrijheden en voorrechten deed genieten, welke zij van den keizer hadden ontvangen, want daarop waren die burgers altijd bijzonder gesteld. De graaf en zijne opvolgers hebben dan ook trouw hun woord gehouden, en toen, na den dood van koning WILLEM, de volgende keizers zich weinig bekreunden, om de terugbetaling van het geleende geld, of met andere woorden, om de aflossing van het onderpand, bleef Nijmegen voor altijd met Gelderland verbonden. Deze gebeurtenis viel voor in het jaar 1248, en ik raad u dit jaartal goed te onthouden. Nijmegen werd weldra de aanzienlijkste en volrijkste stad van Gelderland, en de eerste van de Geldersche hoofdsteden. Graaf OTTO stichtte er de fraaie St. Stevenskerk, en hij en zijne opvolgers vertoefden gaarne op den prachtigen burg, waarvan ik u vroeger reeds meermalen gesproken heb ¹⁾. Zeker heeft hij daar menig feest en steekspel aangericht voor de ridders van zijn land, en ook zijn vriend, koning WILLEM, zal hem daar wel hebben bezocht.

Weldra riepen hem weder andere zorgen van huis. Behalve eenen kortstondigen oorlog met den bisschop van Utrecht, waarbij de Veluwe weder, als van ouds, jammer-

¹⁾ Zie biz. 12.

lijk werd verwoest, bleef hij met dien kerkvoogd meestal op een goeden voet. Koning WILLEM was intusschen, gelijk gij weet, in 1256 door de West-friezen vermoord. Zijn zoon, FLORIS V, was nog te jong, om reeds graaf van Holland te worden, en kwam dus onder de voogdij van zijnen oom, FLORIS, den broeder van koning WILLEM. Maar de oom kwam op een steekspel om het leven, en nu namen de zuster van koning WILLEM, ALEIDA, en de hertog van Brabant, een zwak man, het bestuur des lands op zich. De Hollanders echter wilden daar niet van weten, en kozen, na den dood des hertogs, den kloeken graaf OTTO, tot voogd over den jongen FLORIS. ALEIDA was daar zeer over verstoord, en verzamelde in Zeeland een groot leger en eene vloot, om haar recht met geweld te handhaven; maar de Geldersche graaf, die een mannelijk bestuur voor Holland verkieslijk achtte, en de voordeelen, toen aan zulk eene voogdij verbonden, ongaarne wilde missen, trok tegen vrouw ALEIDA op, en versloeg haar bij Reimerswaal. Hij werd daarop als voogd erkend, en heeft die betrekking getrouw en tot genoegen der Hollanders tot aan de meerderjarigheid van graaf FLORIS vervuld. Toen vatte hij nog het voornemen op, om eenen tocht naar het Heilige Land te doen; hij heeft dat echter niet ten uitvoer gebracht; het is onzeker wat daarvan de reden was; misschien wel eenige verschillen en kleine twisten met Brabant en Mechelen, of omdat hij meer van vrede dan van krijg hield, en zijne tegenwoordigheid noodig achtte tot bewaring der rust.

Nog in het laatst zijns levens werd hij om hulp verzocht door zijn schoonbroeder, den graaf van Gulik. De stad Keulen, namelijk, was in eenen hevigen twist ge-

raakt met haren aartsbisschop, en had den graaf van Gulik opgeroepen, om haar te beschermen. Maar de beschermheer had werk genoeg, om zijn eigen land te verdedigen, want de bisschop trok Gulik binnen, en verwoestte het met barbaarsche woede. Toen smeekte de graaf van Gulik, in zijnen angst, zijnen zwager OTTO om bijstand; deze liet zich niet lang wachten, en verscheen met een goed leger tot zijn ontzet. De arme graaf van Gulik was door den bisschop zoo in het nauw gebragt, dat hij ook nu nog twijfelde aan eenen gelukkigen uitslag van den nabijzijnden strijd, maar graaf OTTO voerde hem vertrouwend te gemoet: *Wees toch niet bang, zwager; God en de rechtvaardigheid van onze zaak zullen voor ons strijden. De bisschop heeft een saamgeraapte menigte, die hem wel verlaten zal, als wij ons goed houden. Laten wij ons als vrienden bijeen houden, en overwinnen of sterven. Kom, zwager, volg mij!* en de moedige graaf reed vóóran, en in het heetste van den strijd, was hij altijd te vinden, waar het meeste gevaar was. De benden van den bisschop, schoon eens zoo talrijk, werden volkomen geslagen; de bisschop en zijn broeder werden zelfs gevangen genomen, en de graaf van Gulik kon geen woorden vinden, om zijnen edelmoedigen schoonbroeder te danken. Wèl was de paus nu zeer op hem verstoord, omdat hij tot de gevangenneming van eenen bisschop had medegewerkt; hij sprak zelfs den banvloek over de beide graven uit, waardoor zij eigenlijk van al hunne waardigheden en landen vervallen verklaard waren, maar de liefde zijner onderdanen bewaarde OTTO voor de kwade gevolgen van dat vonnis, dat na twee jaren plechtig weder ingetrokken werd.

Graaf OTTO is tweemaal gehuwd geweest, eerst met

MARGARETHA, dochter van DIRK, graaf van Kleef, die hem geen kinderen schonk, en toen met PHILIPPA DE DAMMARTIN, eene nicht van den koning van Frankrijk. Behalve eenige dochters, had hij bij deze eenen zoon, REINALD geheeten, die hem opvolgde.

Een twist met den hertog van Brabant, waarvan de toen nog Brabantsche stad Tiel oorzaak was, werd gelukkig spoedig bijgelegd, en de vrede gesloten. Maar ofschoon de goede graaf den oorlog niet schuwde, zoo begon hij nu in zijnen ouderdom toch zeer naar rust te verlangen. En waarlijk, hij verdiende ook de vruchten te plukken van zulk een werkzaam leven, als het zijne. In het jaar 1272 stierf hij, nadat hij 42 jaren roemrijk en voorspoedig had geregeerd. Hij werd begraven in het klooster 's Gravenendaal, bij Goch, dat hij zelf had doen bouwen, en voor vrome adellijke jonkvrouwen inrichten. Het was een prachtig gebouw, en het werd rijkelijk begiftigd door de volgende Geldersche vorsten, die er meest allen begraven liggen. Op graaf otto's graf werd naderhand eene prachtige marmeren graftombe met zijn afbeeldsel gesteld, die nog aanwezig is, hoewel het klooster zelf, later *Nieuw-klooster* geheeten, thans nagenoeg verdwenen is. Maar een Gelderschman heeft dat gedenkteeken niet noodig, om zich te herinneren, wie otto II was, en wat hij voor Gelderland heeft gedaan.